

5. Моренець В. Міфологічна течія в українській поезії другої пол. ХХ ст. *Слово і час*. 2002. №9. С. 43-51.
6. Таран Л. «Тихо слав, тихо влада...». *Слово і час*. 1997. №1-2. С. 28-32.

References

1. Vorobiov M. *Bez kory. Vybrane*. Kyiv: Vydavets Mykola Dmytrenko, 2007. 632 s.
2. Vorobiov M. *Omanlyvyi orkestr (Konfihuratsii): poezii, shchodennykovi zapysy*. Kyiv: Vyd. tsentr «Prosvita», 2006. 192 s.
3. Vorobiov M. *Suha pivonii: poezii*. Kyiv: Vyd. tsentr «Prosvita», 2003. 344 s.
4. Kordun V. *Kyivska shkola poezii – shcho tse take? Svito-vyd*. 1997. №1-2(26-27). S. 7-20.
5. Morenets V. *Mifolohichna techiia v ukrainskii poezii druhoi pol. KhKh st. Slovo i chas*. 2002. №9. S. 43-51.
6. Taran L. «Tykho slav, tykho vlada...». *Slovo i chas*. 1997. №1-2. S. 28-32.

УДК 821.161.2'04-1.09

Леся Вашків

доц., к. філол. н. (м. Тернопіль)
DOI 10.25128/2617-3427 19.50.02

Пантелеймон Куліш-поет у критичній рецепції Миколи Зерова

У статті проаналізована праця М. Зерова «Поетична діяльність Куліша», що є структурною частиною книжки нарисів з новітнього українського письменства «Від Куліша до Винниченка», під оглядом змісту, форми і поетики. Охарактеризовано критичну рефлексію М. Зерова поетичної спадщини П. Куліша. Детально з'ясовано зміст статті, присвяченої поетичній творчості ключової фігури українського літературного процесу другої половини ХІХ століття П. Куліша.

Ключові слова: літературно-критична оцінка, літературознавство, критична рецепція, жанр, поетика, літературна критика.

The article analyzes the work of Mykola Zerov, "The poetic activity of Kulish", which is a structural part of the book of essays by the

Ukrainian writer, "From Kulish to Vynnychenko", by reviewing its content, form, and poetics. The critical reflection of Mykola Zerov on the poetic heritage of Panteleymon Kulish is characterized in the article. The content of a fundamental article devoted to clarifying the role and place of Kulish as a key figure in the Ukrainian literary process of the second half of the 19th century in the development of national poetry of the Shevchenko era was analyzed in detail. The article proved that Zerov "encroached" on the authority of Ivan Franko in the assessment of Panteleymon Kulish, as he considered it too categorical and not always fair. His balanced impartial analysis, based on the use of the historical and cultural method, helped to defend the artistic weight of the poetic activity of Panteleymon Kulish. It is justified that the return to the active literary practice of the academic achievements of Mykola Zerov in the field of characterizing the lyrical heritage of Panteleymon Kulish was fair and valuable in relation to both figures (both Kulish and Zerov), undeservedly scribbled by Soviet literary science.

Key words: literary-critical assessment, literary criticism, critical reception, genre, poetics, literary criticism.

Постановка наукової проблеми та її значення.

Художня і літературно-критична спадщина П. Куліша, його діяльна участь в українському літературному житті другої половини 19 ст. відбивають як складну природу письменницького становлення і формування, так і закономірності функціонування в літературному процесі. Особисті позиції автора, зафіксовані в численних художніх та літературно-критичних текстах П. Куліша, вносили, за І. Франком, «фермент в літературне життя України», причому відбувалось це і за життя письменника, і опісля.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Спроби осягнення ролі П. Куліша в культурному процесі України показові і повчальні водночас. Кулішезнавство повставало працями таких вчених, як І. Франко, О. Маковей, М. Грушевський, Б. Грінченко, С. Єфремов, Б. Лепкий, А. Ніковський, Д. Дорошенко, О. Дашкович, Я. Дашкевич, В. Петров, М. Зеров, Є. Кирилюк, М. Бернштейн, Ю. Шевельов, І. Пільгук, Р. Гром'як, М. Жулинський, В. Івашків, О. Федорук. З іншого боку, авторами досліджень про знаменитого кулішезнавця М. Зерова є В. Брюховецький, С. Білокінь, О.

Гальчук, С. Гречанюк, В. Івашко, Р. Корогодський, Г. Кочур, І. Дзюба, В. Панченко, М. Москаленко, Д. Павличко, М. Сулима, Н. Котенко та ін. Безперечним вінцем сучасного знання про Кулішеві життя та творчість є двотомна монографія Є. Нахліка [12].

В означеному колі небайдужих професіоналів літературознавців виокремлюється неокласична постать М. Зерова, що його ставлення до мистецької спадщини П. Куліша зафіксоване у численних наукових працях і художніх зразках. Маю на оці сонет, який так доречно зацитував М. Жулинський (до того ж повністю) у статті про Куліша, що відкривала легендарне уже видання «Із забуття – в безсмертя» [4, с. 44-454]. Того ж 1990 року зусиллями Д. Павличка, Г. Кочура, М. Москаленка з'явився двотомник М. Зерова – і доступ до статті, що є об'єктом нашого аналізу, став реальністю для численного кола шанувальників П. Куліша та М. Зерова.

У передмові до нарисів з новітнього українського письменства «Від Куліша до Винниченка» (Київ, 1929), котрих структурною частиною є «Поетична діяльність Куліша», вчений зауважує, що постали ці шість історико-літературних статей упродовж «останніх 4-5 літ» у процесі роботи його над власним курсом нової української літератури, і що становлять вони «спробу наново розглянутися в матеріалі попередніх оглядів та оцінок» [5, с. 246]. Ця потреба була покликана незгодою М. Зерова з панівними, у чомусь навіть уже канонічними, положеннями української літературної науки про П. Куліша, про його спадщину – наукову і художню. За об'єкт студії М. Зеров обрав поетичну діяльність, потужно і присутньо зачепивши нерозривні з задекларованою темою питання Кулішевого світогляду і громадянського життя.

Мета статті – з'ясувати значення праці М. Зерова, охарактеризувавши її зміст, форму та поетику, проаналізувати її вплив на розвиток української літературознавчої науки, зокрема такої її царини, як кулішезнавство.

Має рацію професор Р. Гром'як, акцентуючи завдання, поставлене М. Зеровим, – «спробувати зрозуміти Куліша в зв'язку з добою та з тим середовищем соціальним, в якому він ріс» і – додає дослідник – діяв [2, с. 90]. Сучасний вчений розгортає межі завдання, котре залишиться неподоланим, на коли б дослідник-інтерпретатор текстів Куліша позбавив себе насолоди у спадку «гарячого Куліша» розпізнати і розрізнити «маску» від «обличчя». А що вони були, мусили бути, свідчать речі як внутрішнього («травма арешту і заслання», «аристократизм», крутість характеру), так і зовнішнього порядку, на зразок цензури, перлюстрації листів, хутірської самоізоляції. І ті й ті чинники своєю мірою деформували творчість і діяльність Куліша [2, с. 90].

Виклад основного матеріалу. Приступаючи до характеристики лірики П. Куліша, М. Зеров насамперед з'ясовує причини, через які «Куліш-поет і досі не зайняв належного йому місця в наших літературних оцінках» [5, с. 247]. Найголовнішу з них віднаходить вчений у «різкій окресленості, непримиренності його громадсько-культурної позиції, що раз у раз зачіпала українське громадянство, незмінно перешкоджаючи йому підійти до життєвого набутку письменника з об'єктивною міркою та супокійним настроєм» [5, с. 247]. Потреба розібратись у причинах особливостей Кулішевого життя – як громадянина, як історика, як критика («літературного судді») – приводить Зерова-дослідника до висновку, що через безконечні позви поета з українським громадянством, воно, те громадянство, не помічало його художніх заслуг та поетичних творів.

Прагнучи максимально об'єктивно оцінити поезію Куліша, М. Зеров, зрозуміло, покликається на спостереження та висновки своїх попередників, виокремлюючи міркування Б. Грінченка, І. Франка, О. Маковея, М.Грушевського, О. Грушевського, С. Єфремова, Д. Дорошенка, О. Дорошкевича, М. Чалого, А. Ніковського, і, навіть, поляка М. Грабовського. Він формулює дві основні причини їхніх «розцінок» Кулішевого доробку поетичного: перша – взята на спадок від попередніх поколінь «звада і полеміка з Кулішем» (її дослідник трактує радше суб'єктивною) і друга – «характер

Кулішевої віршотворчості» (як причина об'єктивна). Полемізуючи з твердженням А. Ніковського про «мозолисті та грубі в поезії руки» Куліша, Зеров-дослідник погоджується з основною думкою: реагуючи поезіями на «злобу дня», П. Куліш «занадто мало відділяв серед того, що його обходило, належне до поезії і належне до публіцистики, і тим обнижував художню вимовність своїх поетичних збірників» [5, с. 250]. Кулішевого «самоповторення», за Зеровим, не видержував його ж літературний хист. Як висновок: «В українській літературі трудно знайти поета, який би так тратив у повному зібранні творів, як Куліш» [5, с. 251].

Власне друга частина статті «Поетична діяльність Куліша» розпочинає по-науковому об'єктивне анатомування його «поетичного розвитку». У тому розвитку хронологічно першим поетичним твором була поема «Україна» (1843), для якої не минулося даремно «сполучення в одному творові задач поетичної та етнографічної» [5, с. 253]. За М. Зеровим, задум автора («подати українському читачеві еквівалент гомерівського епосу», доповнивши автентичні українські думи власними творами) виявився досить фальшивим, а художня вартість доволі незначною. Розбираючи причини поетичної невдачі П. Куліша в поемі «Україна», М. Зеров відзначає, що не сама лише сумлінність етнографа та історика (вона найдужче в'язала руки Куліша-поета) зумовила мистецьку блідість поеми. Часові рамки подій – від Володимира Святого до Богдана Хмельницького – спричинилися до «превеликого розповзання задуму, до перетворення епопеї на віршовану хроніку» [5, с. 254]. Художнім «мінусом» твору визнав М. Зеров й прозові вступи до перших дум поеми з їх дидактичним, моралізаторським тоном. М. Зеров відмовив вартості творові, що був, на його переконання, «лише претензійною і не дуже потрібною популяризацією української історії», «чимось безмірно далеким від національної епопеї» [5, с. 256]. Зеровський висновок категоричний – образний і посутньо критичний: «Пишний намір помстився на Кулішеві. Найкращі з його дум

не порівнялись з найслабшими кобзарськими. Сам Куліш мусив скоро зрозуміти фатальну невикональність свого наміру; та так на першій частині «України» і скінчилася його, як висловлювався він пізніше, «фанатична імітація народних дум» [5, с. 256].

Між «Україною» і «Досвітками» минуло вісімнадцять літ. Зеров відзначає характерну різницю в причинах їхньої появи: «Україна» – результат «готового, наперед взятого наміру»; «Досвітки» з'являються «самі собою», «з почуття внутрішньої потреби» [5, с. 257]. «Забрунькована» в часі закордонної подорожі П. Куліша, збірка «Досвітки» позначена виразною тенденцією, що її М. Зеров формулює так: «дорівнятися Шевченкові», «посперечатися з ним», «заступити його», «перейняти його спадки», – тенденцією, що виявилася для «Досвіток» фатальною, «обнизила» власну творчість автора, обвела Кулішеву лірику і балади зачарованим колом, котре «не могла і не зважилась переступити його власна індивідуальність» [5, с. 259].

Цей полон, переконаний М. Зеров, пізнається з тем, порушених у «Досвітках», та зі способу їх мистецького вирішення. Історична, а властиво козакофільська тема часу «Досвіток» знайшла свій вираз переважно в поемах («Солониця», «Дунайська дума», «Кумейки», «Настуся» та ін.). «Великі проводи», вважає дослідник, стоять трохи осторонь від історичних поезій Куліша. Це твір, в якому «освітлення козацтва двоїться», а сам образ Голки може бути «і певним мірилом для так званого аристократизму Кулішевого» [5, с. 260]. М. Зеров детально аналізує це питання, покликаючись на осуди попередників, насамперед О. Дорошевича та М. Грушевського. Першому опонує. У другого в статті «Соціально-традиційні підоснови Кулішевої творчості» віднаходить «прегарну аналізу» цього Кулішевого поняття і годиться з нею: «Аристократизму Куліш ніколи не бере «в ледачому розумінні цього слова» [5, с. 263]. Його аристократи, наголошує вчений, ніколи не пишуться своїм генеалогічним деревом та чистотою крові, шістсотлітнім дворянством, лише завжди моральними чеснотами. Такими

є, на переконання вченого, Голка, Гуня, а надто Обухи, котрі вславили себе

*« ... не золотом рабованим,
Не гонором купованим,
Не гербами-клейнодами,
А своїми пригодами,
Вони в полі воювали
І в неволі бідували;
Вони в муках жартували,
Жартом серце гартували...
Та правдоньку шанували» [5, с. 263-
264].*

Кулішеве бачення справжнього аристократизму М. Зеров ступенує так: «поліпшений цивілізацією побут», «приподоблення побутові освіченішого громадянства», але без зривання зв'язку з своєю народністю; певна моральна культура, заповіді і практика самовдосконалення» [5, с. 264]. Усе це сугестовано в образі Голки – ідеальній постаті поетової фікції «не спанілих, не схлопілих дітей України».

Ліричні вірші, уміщені в «Досвітках», М. Зеров аналізує у композиційно четвертій частині своєї праці. Фаховий, неупереджений аналіз видає ознаки тогочасного поетичного письма Кулішевого: 1) стилізація народної лірики; 2) сухість та одноманітність ритму; 3) виключне користування розмірами народних пісень; 4) лірична ремінісценція. Як видно, Куліш, насправді, повертався через Шевченка до передшевченківської пори в українській поезії. Сумно-іронічно звучить вердикт Зерова: «Його (Куліша. – Л.В.) ліричний хист урятував деякі з ліричних його поезій («Заспів», «Ой люлі»), але в цілому його «Досвітки» далеко на справили враження книжки свіжої та своєрідної, – навпаки здалися сучасникам емоціонально і формально збідненим переспівом дум та пісень Кобзаря» [5, с. 269].

«Хуторна поезія» відділена в часі від «Досвіток» майже так само, як «Досвітки» від «України», – на ціле двадцятиліття, «повне боротьби і прикростей громадських, родинних, службових, літературних, повне праці та

найрадикальніших зламів в особистій долі письменника» [5, с. 270]. І тут з-поміж вартісних спостережень М. Зерова хочемо акцентувати таке: «Остаточне в 70-х рр. сформулювання Кулішевих поглядів на козаччину та на українське романтичне козакофільство, його нові розв'язання проблем української культури в минулому і теперішньому – послужило йому добру службу як поетові: одвело його від традиційних освітлень народної поезії, одвело від Шевченка... Він подався на Захід» [виділ. наше. – Л.В.; 5, с. 271]. Західні літературні дороговкази (Гомер, Шекспір, Байрон, Гете та ін.), зауважує М. Зеров, доповнилися і заєсманськими (тобто російськими) так виразно, рясно і різномодно (мотто, присвяти, цитати) позначеними в збірці «Хуторна поезія». Дослідник відзначає намагання Куліша розробити малоуживані на той час в українській поезії розміри, появу різностопних ямбів («Молитва», «Епілог», «До пекельного наплоду», «Народе без пуття»), прекрасні зразки анапестів («Божий суд»), знаменитих дактилів («До кобзи»); критикує за невдалі рими – одноманітно жіночі, часто дієслівні. М. Зеров інтерпретує збірку «Хуторна поезія» як місток до наступної поетичної книжки Куліша, до «Дзвону»: «тут знаходимо всі пізніше улюблені ідеї Куліша» [5, с. 272] – гімни єдиному цареві, єдиній цариці, звертання до Шевченка з одночасним осудом його поглядів та пошаною до його слова. Зеров не оминає увагою поем, уміщених в збірці. «Магомет і Хадиза», «Драмована трилогія», «Маруся Богуславка» цікаві для дослідника насамперед своїми «ліричними партіями». Ліричні частини Кулішевих поем (емоціонально-ліричні відбіги, рефлексії, описи), на думку М. Зерова, «здобуваються часом на велику висоту, досягаючи чіткості та піднесення найкращих речей «Дзвону» [5, с. 274].

Приступаючи до характеристики «Дзвону», дослідник проводить дві цікаві аналогії: 1) український лицар «сумного образу» – козак Байда в «Драмованій трилогії» Куліша – значною мірою є автобіографічний; 2) за усіх хитань і переорієнтацій Куліш «був і довіку зостався «лицарем-невмиракою» якнайширше інтерпретованої

української культурної ідеї» [5, с. 275]. Так само дві виразні змістові частини виокремлює дослідник у третій поетичній збірці Куліша: «першу, полемічну, що немовби продовжує собою «Хуторну поезію», і другу, що являє собою інтимний ліричний одстой тієї Кулішевої полеміки та його звиклих дум» [5, с. 277]. Тематично об'єднані цикли першої частини (Петро і Катерина; Тарас Шевченко; Костомаров і учене козакофільство; Куліш і українське громадянство) виявляють високу змістову напругу Кулішевих поезій. І все ж, переконує М. Зеров, друга частина «Дзвону» стоїть вище за першу – «то є одна з вершин української лірики взагалі» [5, с. 278]. «Три основні ноти» роблять тематично небагато другу частину збірки «Дзвін» особливою: 1) почуття власної правоти Куліша, горда самотність праведника серед малих і сірих людей; 2) найвищий здобуток Куліша-лірика – поезії, присвячені красі, силі та майбутнім тріумфам українського слова («Отечество собі ґрунтуймо в ріднім слові»); 3) радісне, зворушене споглядання світу – широкого (природи) і малого (людського розуму і серця). Ці три теми, на переконання дослідника, в розробленні Куліша виявляють його великим та своєрідним поетом. Характерно, що на цей висновок М. Зерова часто покликається й автор найновішого, власне фундаментально літературного портрета П. Куліша Є. Нахлік [12, с. 258].

Завершуючи огляд «Дзвону», Зеров констатує еволюцію любовної теми в ліриці поета, що сягнула у збірці справжньої висоти. В «Досвітках», – пише дослідник, – жінок сливе не видно. В поемі «Магомет і Хадиза» можна вже прочитати про них прекрасні слова, хоч і не без холоднувато-риторичної оправи. У «Дзвоні» ми знаходимо прекрасний м'якістю та сердечністю тона вірш «Видіння» («Я згадую той день і час благословенний»), повні чуття варіації на теми «Пісні пісень» («Заворожена криниця») і низку сильних присвят дружині («Благословен і час той, і година», «Чолом доземний моїй же таки знаній» і інші)» [5, с. 280-281].

Сьома частина статті «Поетична діяльність Куліша» становить собою характеристику 90-х років XIX ст. у життєтворчості досліджуваного Зеровим автора. Цей період, на думку вченого, визначають три великі поетичні роботи – поеми «Грицько Сковорода» та «Куліш в пеклі» і збірка перекладів «Позичена кобза», що вигідно виокремлюється як «найзначніша», оскільки є «останньою великою вкладкою Куліша в добуток української поезії», що немов «підбиває підсумок усім прагненням Кулішевим здобути нові терени українському поетичному слову» [5, с. 281-282]. Видана 1897 р. в Женеві, оздоблена двома віршованими передмовами, збірка демонструє досягнення Куліша в царині перекладу, виявляє читачеві шляхи його стилістичних шукань «на схилі поетичної роботи». М. Зеров відзначає архаїзми, «слов'янщину та російщину» словника «Позиченої кобзи», називає переклади з Гайне найважчими у всій «Позиченій кобзі», а переклади з Байрона – найсильнішими («Горда самотність, індивідуалізм, сарказм на адресу суспільності, розчарований і гіркий тон, – всі ці настрої, маски та пози Байрона були прекрасним річищем для власних Кулішівських емоцій» [5, с. 284], – слушно зауважує М. Зеров). Вчений з'ясовує місце П. Куліша в історії української перекладної поезії через порівняння його з попередниками і наступниками, зокрема з П. Гулаком-Артемівським та М. Старицьким. І вкотре упродовж статті акцентує «наявність великого ліричного темпераменту» [5, с. 288], що вражає у перекладах П. Куліша так само сильно, як і в оригінальних поезіях. П. Куліш, за М. Зеровим, дивує суголосністю перекладача з автором.

Підсумковий розділ своєї праці присвятив М. Зеров з'ясуванню ролі і місця Куліша в розвитку української поезії пошевченківської пори. Ця частина дослідження найцікавіша: сильну позицію кінця дослідження вчений використав по-науковому і реалізував з академічним блиском. Упродовж майже п'ятдесяти сторінок М. Зеров «розбирав» життя Куліша, покладене на творчість, і аналізував творчість, поважною мірою зумовлену обставинами особистого і громадянського характеру. У своїй

праці він використав (цитатно й у посторінкових примітках) усі – більші й менші – здобутки попереднього і сучасного йому літературознавчого знання про життя П. Куліша в українській культурі і його поетичну еволюцію. М. Зеров покликався на судження (з якими сперечався чи погоджувався; які розгортав чи визнавав часткову слушність і под.) понад двох десятків учених. Аби у завершальній частині піддати переглядові (чи бодай зародити поважний сумнів) висновок беззаперечного авторитета української науки про літературу – І. Франка, аби спростувати твердження про вторинність Куліша в українській поезії пошевченківської пори, про його фатальне, хоча й найталановитіше епігонство.

М. Зеров-учений визнає, що, взявшись закінчити Шевченкову «довершену і канонізовану», хоч і передчасно обірвану пісню, Куліш тим самим прирікав свої «Досвітки» на епігонство. В полеміці із Франковим висновком про невдатність «повстання Кулішевого проти Шевченка», М. Зеров доводить, що Франкова теза («Всюди він знаходив ненавидну тінь Шевченка, і всюди, мов ланцюг каторжника, тяглося за ним болюче почуття його епігонства» [5, с. 291]) більше красномовна, аніж правдива.

Цікавий прийом у стилістиці наукового тексту застосовує М. Зеров у прикінцевій частині своєї фундаментальної кулішезнавчої праці: на низку запитань, умовно поставлених до усіх прихильників Франкового вердикту про поетичну музу Куліша, Зеров таки ж і запитанням відповідає: «Де у попередників Куліша така яскравість індивідуалістичних заяв, де і в кого така зворушливість передсмертного милування на красу природи, така одзивність на раду великих розумів? Та навіть мотив слова – слова-істини – розгорнутий у нього по-іншому, як у Шевченка. І форма тих поезій вихована на відмінному сприйманні інших зразків» [5, с. 291]. П. Куліш, стверджує і доводить М. Зеров, творчо ріс і вмів учитися. Його учителями в різний час, спосіб і неоднаковою мірою були, окрім Тараса Шевченка, Пушкін, Петрарка, Байрон, Гете і

навіть творці російського альбомного поетичного мистецтва 20-30-х рр. XIX ст. Він задовго до інших користав розмаїтою строфікою (на зразок октави чи Спенсерової дев'ятирядкової строфи).

Шевченкового впливу, наголошує М. Зеров, зазнали усі його сучасники й наступники. Порівнявши П. Куліша, С. Руданського та Я. Щоголіва, дослідник висновує, що потреба самовираження через власну індивідуальність зробила Кулішеве «заперечення Шевченка» найзавзятішим. Воно виявилось не лише в шуканні нових засобів і форм, а й у протиставленні козакофільству українських романтиків темпераментної проповіді «культурництва». Тут М. Зеров суголосний зі своїм попередником М. Євшаном, котрий вбачав Кулішеву заслугу в тому, що «українська патріотична поезія змінилася. Коли давніші поети уважали прямо за свій обов'язок співати про козаччину, то тепер звернулися в інший бік. І хоч Куліш не був для них взірцем, бо сам не писав історичних віршів з боянського періоду, то все ж від нього починається зворот в тому напрямі» [3, с. 431].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Фундаментальна стаття М. Зерова фіксує блискуче володіння її автора історико-культурним методом: вчений аналізує поетичну діяльність Куліша «у найширшому контексті конкретної історичної доби, з граничною увагою і до «біографічних координат» автора, і до соціально-культурної пам'яті кожного жанру, течії, літературного напрямку, з виходом до узагальнень культурного і соціального характеру» [11, с. 1249]. М. Зеров «посягнув» на авторитет І. Франка в оцінці П. Куліша, бо вважав її надто категоричною і не у всьому справедливою. Його виважений неупереджений науковий аналіз дозволив сягнути бажаного. У цьому контексті не зайвим буде ще одне застереження: на жаль, літературні долі і автора статті, і автора поезії у радянські часи виявилися проскрибованими. Франкові ж оцінки, принаймні стосовно поезії П. Куліша (як такі, що «улягали» уявленням ідеологів від української літератури XX ст.), залишилися в науковому каноні. Тому, повернення до активного літературознавчого обігу

академічних здобутків М. Зерова у царині характеристики поетичної діяльності Куліша вважаємо справедливим і цінним стосовно обидвох постатей.

У сенсі сказаного нам видається принагідно доречним «повернення» дослідження ще одного вченого зі схожою літературною долею, чия критична рефлексія поетичної спадщини П. Куліша хронологічно передувала дослідженням М. Зерова. Йдеться про Б. Лепкого – автора передмов до берлінських видань творів П. Куліша [див.: 1]. Йому належить прецікаве міркування про те, що Кулішеві твори «змінюються, як хамелеон, залежно від освітлення критиків й істориків літератури, залежно від того, як змінюється історичний момент» [9, с. 5]. До того ж лейтмотивом лепківської передмови є твердження про Куліша як «великого і багатого собою поета, який носить у груді палкий огонь вітхнення, який любить життя і природу, який відчуває горе одиниці і народу, який має вражливе і то дуже вражливе око й ухо на красу мови й форми» [9, с. 9]. Як бачимо, оцінки Б. Лепкого (датовані 1923 р.) перебувають у згоді з пізнішими в часі висновками М. Зерова. І хоч не містять виразної полеміки з висновками І. Франка, однак змістом сказаного обстоюють, як і в праці М. Зерова, вагу Куліша-поета: «...Поки поети пробували переспівувати нібито легкий склад Тарасових творів, поти не було великого хісна для нашої поезії, а як стали приглядатися до поетичного ремесла Кулішевого – явилися нові справжні Мистці, – одним з перших І. Франко» [9, с. 11].

У з'ясуванні задекларованої теми ми свідомо зосередили увагу практично на одній, проте знаковій і фундаментальній праці М. Зерова. Подальше розгортання проблеми бачиться нам у залученні до аналізу інших – спеціальних і принагідних – оцінок М. Зерова Кулішевої лірики та ліро-епосу, висловлених в інших матеріалах неокласика, що потенційно збагачують наукове кулішезнавство.

Література

26 Наукові записки ТНПУ ім. В.Гнатюка: Літературознавство

1. Вашків Л.П. Жанр передмови у літературозначій практиці Богдана Лепкого. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство: матеріали міжнародної наук. конф. «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки»* / за ред. д.ф.н., проф. М.П. Ткачука. Тернопіль : ТНПУ, 2017. Вип. 47. С. 217–229.

2. Гром'як Р.Т. Історія української літературної критики (від початків до кінця ХІХ ст.). Тернопіль : Підручники і посібники, 1999. 224 с.

3. Євшан М. Козаччина в українській поезії. *Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика* / упор. Н. Шумило. Київ : Основи, 1998. С. 423-435.

4. Жулинський М.Г. Із забуття – в безсмертя (сторінки призабутої спадщини). Київ : Дніпро, 1990. 447 с.

5. Зеров М.К. Поетична діяльність Куліша. *Зеров М.К. Твори* : в 2 т. Київ : Дніпро, 1990. Т. 2. С. 247-293.

6. Зеров М. Українське письменство / упор. М. Сулима. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 1301с.

7. Куліш П.О. Твори : у 2 т. Київ : Наукова думка, 1994 (Б-ка укр. літ. Укр нова літ.).

8. Лепкий Б. Пантелеймон Куліш. *Куліш П. Твори. Т. 1.:* «Чорна рада». Берлін : Українське слово, 1922. – С. 5-26.

9. Лепкий Б. Передмова. *Куліш П. Твори. Т. 2:* Поезії. Берлін : Українське слово, 1923. С. 3-12.

10. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / автор-укладач Ю.І. Ковалів. Т. 2. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 623 с.

11. Москаленко М. Микола Зеров: доля і доробок. / упор. М. Сулима. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. С. 1235-1272.

12. Нахлік Є.К. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель : наукова монографія : у 2 т. Київ : Український письменник, 2007. Т. 2.: Світогляд і творчість Пантелеймона Куліша. 462 с.

13. Франко І.Я. Хуторна поезія. Франко І.Я. Зібр творів у 50 т. Київ : Наукова думка, 1976-1986.

References

1. Vashkiv L.P. Zhanr peredmovy u literaturoznachii praktytsi Bohdana Lepkoho. *Naukovi zapysky TNPU im. V. Hnatiuka. Serii:* Literaturoznavstvo: materialy mizhnarodnoi nauk. konf. «Bohdan

- Lepkyi u polikulturnomu dyskursi Yevropy ta Ameryky» / za red. d.f.n., prof. M.P. Tkachuka. Ternopil : TNPU, 2017. Vyp. 47. S. 217-229.
2. Hromiak R.T. Istoriiia ukrainskoi literaturnoi krytyky (vid pochatkiv do kintsia KhIKh st.). Ternopil : Pidruchnyky i posibnyky, 1999. 224 s.
 3. Yevshan M. Kozachchyna v ukrainskii poezii. Yevshan M. Krytyka; Literaturoznavstvo; Estetyka / upor. N. Shumylo. Kyiv : Osnovy, 1998. S. 423-435.
 4. Zhulynskiyi M.H. Iz zabuttia – v bezsmertia (storinky pry zabutoi spadshchyny). Kyiv : Dnipro, 1990. 447 s.
 5. Zerov M.K. Poetychna diialnist Kulisha. Zerov M.K. Tvory : v 2 t. Kyiv : Dnipro, 1990. T. 2. S. 247-293.
 6. Zerov M. Ukrainske pysmenstvo / upor. M. Sulyma. Kyiv : Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy», 2003. 1301s.
 7. Kulish P.O. Tvory : u 2 t. Kyiv : Naukova dumka, 1994 (B-ka ukr. lit. Ukr nova lit.).
 8. Lepkyi B. Panteleimon Kulish. Kulish P. Tvory. T. 1.: «Chorna rada». Berlin : Ukrainske slovo, 1922. – S. 5-26.
 9. Lepkyi B. Peredmova. Kulish P. Tvory. T. 2: Poezii. Berlin : Ukrainske slovo, 1923. S. 3-12.
 10. Literaturoznavcha entsyklopediia : u 2 t. / avtor-ukladach Yu.I. Kovaliv. T. 2. Kyiv : VTs «Akademiia», 2007. 623 s.
 11. Moskalenko M. Mykola Zerov: dolia i dorobok. / upor. M. Sulyma. Kyiv : Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy», 2003. S. 1235-1272.
 12. Nakhlik Ye.K. Panteleimon Kulish: Osobystist, pysmennyk, myslytel : naukova monohrafiia : u 2 t. Kyiv : Ukrainskyi pysmennyk, 2007. T. 2.: Svitohliad i tvorchist Panteleimona Kulisha. 462 s.
 13. Franko I.Ya. Khutorna poeziia. Franko I.Ya. Zibr tvoriv u 50 t. Kyiv : Naukova dumka, 1976-1986